

טבת ה'תשע"ז

פרשת ויגש**הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה****עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל**

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatora1@012.net.il**תוכן העניינים:**

1. מיחידים לציבור	5. ההכרות עם האחים וההכרה שלהם
2. מלכות יוסף ומלכות יהודה	6. "העגלות אשר שלח יוסף"
3. משיח בן יוסף	7. ללכת באור ד'
4. הדמוקרטיה ככלי למלכות	

1. מיחידים לציבור

פרשתנו, פרשת ויגש, היא חלק מאוסף הפרשיות המבררות את עניין הציבוריות של שנים עשר שבטי ישראל, ובמיוחד את היחס שבין יהודה ליוסף. בירור זה בין יהודה ליוסף מתחיל בפרשת וישב, עובר דרך פרשת מקץ, ומתחדד ביותר בפרשת השבוע, פרשת ויגש.

הבירור מתחיל בפרשת וישב בחלומותיו של יוסף. יעקב אוהב את יוסף אהבה מיוחדת, והיא זו שמולידה שנאה אצל האחים. לאחר החלום הראשון של יוסף, בו אלומותיהם של האחים משתחוות לאלומתו של יוסף, הגיבו האחים ואמרו (בראשית לו ח): "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו", והוסיפו לשנוא אותו. בחלום השני, בו השמש, הירח והכוכבים, הם אביו, אמו ואחיו, משתחוות ליוסף, האחים אינם אומרים דבר, ודווקא יעקב הוא זה שמגיב (בראשית לו י): "הבא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה?!". אמנם מחד יעקב גוער ביוסף, אך מאידך הוא ממתין לראות מה יקרה בהמשך, וכיצד יתפתחו העניינים. יעקב מבין שבשונה מאבותיו, אברהם ויצחק, שהביאו לעולם את הזרע, הגרעין הראשוני של עם ישראל, אך לא הפכו לאומה, תפקידו הוא לבנות את בית ישראל, להקים עם, לבנות ציבור, ולשם כך יש צורך במלכות, שתהיה כמובן עפ"י רצון ד'. יעקב אבינו סבור שניתן לבנות אומה עם מלכות רק דרך רחל, ולכן הוא אוהב דווקא אותה. התיאור של יחסו של יעקב לרחל אינו תיאור רגשי, אלא זו הכרה עמוקה בכך שמה שהוא מחפש לבניין האומה נמצא אצל רחל. יעקב אף סבור שבניין האומה באופן מעשי ממשיך דרך בני רחל דווקא, ולכן יעקב אוהב את יוסף יותר מכל בניו, כי יוסף היה בן זקונים, במובן זה שהוא אוסף את הכל מכל השבטים ומחבר את כולם. יעקב אינו מפלה בין האחים חלילה. מבחינה רגשית כולם שווים אצל יעקב וכולם אהובים עליו באותה מידה. אך בשום שכל ומתוך שיקול דעת יעקב מפר את האיזון בין הבנים.

2. מלכות יוסף ומלכות יהודה

יוסף מבין שתפקידו הוא לבנות את בית ישראל, ולכן הוא חולם חלומות שמדמים אותו למלך. האחים לעומת זאת סבורים שהמלכות שייכת ליהודה, והם מוכנים להתלכד תחתיו, ולכן הם

אומרים ליוסף "המלוך תמלוך עלינו"? יש כאן מלכות, עם ציבור, והמלך הוא יהודה ולא אתה. ואכן כאשר יעקב נוכח לדעת ש (בראשית כט כה) "ויהי בבקר והנה היא לאה", הוא מבין שרחל ולאה יבנו שתייהן את בית ישראל. את לאה יעקב קיבל בצורה נסתרת, והיא מסמלת את כל העניינים הרוחניים הנוגעים לעם ישראל, אך על מנת ליישם בארץ נזקק יעקב לרחל. רחל ובניה מגלים באומה שחיה כמו כל אומה אחרת, עם מלכות, את התורה מן השמיים. יהודה מסמלת את מלכות בית דוד, מלכות עילאית מן השמיים, ואילו יוסף הוא המוריד את הרוח הגדולה אל קרקע המציאות.

יוסף מתואר כיפה תואר ויפה מראה (בראשית לט ו), מסלסל בשער. המדרש (בראשית רבה עג ז) מספר שכאשר נולד יוסף, נולד שטנו של עשו, מי שעתיד לגבור על עשו. ואכן במפגש של יעקב עם עשו העמיד יעקב את המחנות לפני עשו. כאשר עשו עובר ורואה את ראובן, שמעון, לוי ויתר הבנים הוא רואה אנשים רוחניים, צדיקים, ובעיניו הם "רחפנים" ואינם מתאימים לו. אך כאשר הוא מגיע ליוסף ורואה פתאום מישהו שדומה לו, מסלסל בשער ומתנאה, הוא שואל אותו מה השייכות שלו לבית יעקב. אך יעקב יודע שיוסף הוא זה שינצח את עשו, ולכן בשיקול דעת ומתוך בחינה שכלית הוא מפלה את יוסף לטובה מיתר אחיו. אין כאן אפליה על רקע רגשי, אלא בניית מהלך מתוכנן מראש. קנאת האחים ביוסף המתוארת בפסוקים (בראשית לו יא: "ויקנאו בו אחיו") אינה קנאה פרטית ביוסף ובמעמדו אצל יעקב, אלא קנאות לשם שמיים. זו קנאה שאינה יוצאת נגד השני, אלא השונה ממני בהשקפת עולם דווקא גורם לי לעמוד על עמדותי ועל השקפתי, וממילא למלא את תפקידי בצורה טובה יותר. זוהי "קנאת סופרים תרבה חכמה" (בבא בתרא כב א). בה השקפת עולמי אינה נובעת מתוך התנגדות לשני אלא מתוך הסתכלות חיובית, לפיה עלי לעמוד על השקפתי ועל תפקידי. אע"פ שהשקפת העולם של השני סותרת את השקפת עולמי שלי, אני דוחה אותה לא מפני שאני פוסל את השני, אלא מפני שאני מקנא לאמת שאני מאמין בה. השנאה בין האחים אינה שנאה רגשית רגילה אלא שנאה עניינית שיוצאת נגד מלכות יוסף. לכן האחים סבורים שאין מקום למלכות יוסף, אלא למלכות יהודה בלבד, ולפיכך הם נוקטים בצעדים מעשיים כנגד יוסף, על מנת למנוע כל אפשרות של מלכות יוסף בפועל.

עלינו להתרומם להבנה שמגמת האחים היא הקמת עם ישראל ואין כאן ענייני תככים אישיים.

3. משיח בן יוסף

מלכות בית יוסף היא מלכות זמנית, הנצרכת לאותה שעה, היא הנהגה מעשית, אך לאורך כל הדורות היה בה צורך, ולכן היא הופיעה כל פעם בלבוש אחר. גם מלכות בית חשמונאי, שהיו כוהנים משבט לוי ולא משבט יהודה, היא במידה מסויימת הנהגת מלכות יוסף. גם בגאולתנו זו האחרונה החלה התעוררות לאומית עד להקמת מדינה עצמאית מתוך תפיסה לאומית שאינה מחוברת עם התורה. זוהי תפיסה הנותנת ערך למלכות כשעצמה, להקמת מדינה ריבונית בארץ ישראל, והיא בבחינת מלכות בית יוסף. כל גאולה מתאפיינת בהנהגה של משיח בן יוסף בתחילתה, כיון שהיא מוכרחה להתחיל ברובד המעשי. ברובד המעשי יעקב אהב את יוסף מכל בניו. כל מהלך חייו של יוסף מעיד על שייכותו למלכות המעשית, גם כשנמכר לעבד לפוטיפר סריס פרעה ונעשה למושל בכל ביתו, גם כשהוא מושם בבור בעלילת שווא ושוהה שם במחיצת שרי פרעה, וגם כאשר הוא ממונה בסופו של דבר למשביר על כל ארץ מצרים. משפחה שהולכת ומפתחת אומה עם מלכות, צריכה ללמוד מלוכה מעשית, ולכן יוסף מגיע לתפקידו כמשנה למלך פרעה. הקב"ה בנה לנו תכנית אלוקית לבניית האומה דרך ירידתו של יוסף למצרים.

4. הדמוקרטיה ככלי למלכות

הדמוקרטיה היא כלי למלכות ולקיומה של אומה בארצה. בדמוקרטיה הרוב מייצג את הציבוריות, אך כיום השיח הלאומי הופך יותר ויותר להיות שיח פרטי אינדיבידואלי. המשפטנים בבית המשפט העליון הולכים לאורה של דמוקרטיה אחרת. הם רואים את הדמוקרטיה כזכויות

הפרט ולא כמייצגת את רוב העם. ולמרות שהתפיסה שלהם את הדמוקרטיה היא דעת מיעוט הם עדיין סבורים שהתפיסה שלהם היא הנכונה והמכריעה כיון שהם הרוב הנאור של החברה, ואילו השאר הם "עמד", שאין לו הבנה במהות הדמוקרטיה. לכן לשיטתם הרוב הדמוקרטי של העם אינו מייצג את הציבור, אלא דעתם הנאורה היא המייצגת את הדמוקרטיה. הם לא רואים בכך כפיה של המיעוט על הרוב, משום שלשיטתם אין לרוב את היכולת האינטלקטואלית לקבל החלטות דמוקרטיות. הויכוח היום הוא האם הריבון הוא הכנסת, שמייצגת את רוב האומה מבחינה כמותית, או הערכאות דהיינו בית המשפט העליון. וחשוב כאן לחדד את העובדה שהכנסת אינה רק שופר לדעת רוב האומה מבחינה כמותית, אלא אף מבחינה איכותית, שכן רוב העם הוא לאומי, מסורתי ושמרני. הדבר הזה בא לידי ביטוי בעיקר בהתמסרות של חיילי צה"ל בגבורה, שמתגייסים לצבא לא בשביל המימוש האישי, לימוד מקצוע או עשיית קריירה, אלא בשל הערבות ההדדית ולמען הלאומיות.

5. ההכרות עם האחים וההכרה שלהם

כאשר יורדים האחים למצרים ונפגשים עם יוסף הכתוב אומר (בראשית מב ח): "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו". לפי הפשט יוסף זיהה את אחיו והם לא זיהו אותו. אך לא בכדי השתמשה התורה בפועל "להכיר", משום שהכרה אינה רק זיהוי חיצוני, אלא היא גם הבנה שכלית עמוקה. יוסף הכיר בתפקידו המיוחד עוד כשהיה נער צעיר בעל חלומות משונים. חלומות אלו לא באו לו סתם כך כגאווה או כשיגעון גדלות. הם נבעו מתוך הכרה באמת הפנימית שלו ובתפקידו בהנהגת האומה. אביו, יעקב, "שמר את הדבר" (בראשית לו יא), וחיכה לראות כיצד יתפתחו העניינים, ואכן חלומותיו של יוסף מתחילים להתגשם. יוסף מכיר בכך שיש לו צד של הנהגה, אך אחיו עדיין אינם מכירים בכך. לפיכך יוסף נאלץ להעביר אותם תהליך של הכרה. הוא אומר לאחיו שלא הם אלה שמכרו אותו וגלגלו אותו למצרים, אלא זו היתה תכנית אלוקית מסודרת להקמת מלכות ישראל. זוהי תכנית שלימה שצריך ללמוד אותה ולהכיר בה.

ההכרה של האחים בתפקידו של יוסף מגיעה לשיאה בפרשתנו. יהודה ניגש אל יוסף ומנסה לשכנע אותו שיאסור אותו במקום את בנימין, אחיהם הצעיר, שבאמתחתו נמצא גביעו של המשנה למלך. יהודה מדגיש בדבריו את בני רחל (בראשית מד יח-כז): "ויגש אליו יהודה ויאמר... אדוני שאל את עבדיו לאמור היש לכם אב או אח. ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן ואחיו מת ויוותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו... ויאמר עבדך אבי אלינו, אתם ידעתם כי שניים ילדה לי אשתי". ליעקב קשה לשלוח את בנימין למצרים, בעוד לגבי שאר האחים הוא אינו מהסס. יש כאן שוב הפליה של בני רחל. בנוסף יעקב אומר שאשתו ילדה לו רק שני בנים. ומה עם יתר הנשים? והיכן הם עשרת הבנים הנוספים? דברים אלה יצאו מפיו של יהודה, והם מעידים על ההכרה שהתפתחה אצלו ביחס למקומו של יוסף בבניין האומה. יהודה מבין כעת שישנה תכנית אלוקית, ורחל ובניה הם החלק המעשי בתכנית להקמת מלכות ישראל, עד אשר יזכה יהודה למלכות. ולא זו בלבד אלא שיהודה לוקח ערבות על בנימין (בראשית מד לב): "כי עבדך ערב את הנער".

כעת ניתן להבין מדוע יוסף לא הודיע מיד ליעקב שהוא חי, שהרי היה צריך להתרחש תהליך שלם של בירור ביחס לענייניו של יוסף ולענייניו של יהודה. בזה שיוסף מונע מאביו את הבשורה על היותו חי, ומולך על ארץ מצרים הוא מברר בירור עצום ביחס לאומה הישראלית. הרמב"ן מבאר שכל המהלך של יוסף היה לשם הגשמת חלומותיו. המפרשים שואלים על הרמב"ן בשצף קצף: וכי יש היתר לייסר כך את יעקב והאחים בשביל להגשים חלומות? אלא שמימוש החלומות הוא עצמו הבירור ביחס לתפקידו של יוסף.

6. "העגלות אשר שלח יוסף"

כאשר באים הבנים ומספרים ליעקב שיוסף חי במצרים והוא משנה למלך הוא מתקשה להאמין להם (בראשית מה כו): "ויפג לבו כי לא האמין להם". אין הכוונה לכך שיעקב לא נתן אמון בדברי

האחים, אלא הוא לא האמין שזו המציאות, כי הוא היה סבור שהדבר נוגד את התכנית האלוקית. האם יוסף זה, שירד למצרים, אוהו בכס המלוכה ומסלסל בשערו, יוכל להיות הכוח המתנגד לעשו? מה זה היה לו? הכיצד הוא חי שם עם כל המצרים? הכיצד זה עזב את חיי הרוח ונבלע לגמרי בחיי המעשה?

אך כאשר ראה יוסף את העגלות ששלח יוסף, נחה דעתו (בראשית מה כו): "וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם". רש"י מבאר שאין מדובר כאן בעגלות משא אלא בעגלות בהמות. יוסף רמז בכך לאביו שהוא זוכר היכן אחזו בפעם האחרונה שלמדו יחד; בפרשת עגלה ערופה. פרשיה זו שייכת מאוד להבנת הערך של הלאומיות. כאשר נמצא חלל בשדה, צריכים זקני העיר הקרובה להודות בקול (דברים כא ז): "ידינו לא שפכו את הדם הזה". לכאורה מדוע עליהם לומר זאת, וכי יש מקום לחשוד בזקני העיר שעשו זאת? אלא שעל זקני העיר מוטלת האחריות ליצור אווירה של לאומיות, ליצור מוטיבציה לערבות הדדית עד שלא נזדקק להגיע למצבים בהם איש קם והורג את אחיו. רוחו של יעקב חיתה כי הוא הבין שיוסף לא נבלע בתוך המצרים בזרם החיים החומרני שלהם, אלא שמר על צביונו ותפקידו. יוסף אף מצליח לנהל כלכלה חכמה בעלת אחריות, כאשר הוא מצליח לחסוך מן המזון שנשאר בשנות השבע לשנות הרעב, וכל זאת בתוככי מצרים ש"זרמת סוסים זרמתם" (יחזקאל כג כ), הם נסחפים אחר יצריהם ותאוותיהם, ואינם מסוגלים לתכנן את צעדיהם בחכמה.

7. ללכת באור ד'

דווקא הירידה למצרים מבררת בצורה נפלאה את הציבוריות הישראלית ואת התכנית של בית יעקב. "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'" (מיכה ד ה) - זוהי הליכה של עם, של בית יעקב, באור ד'. בראשית ימי שיבת ציון האחרונה השתמשו חברי ה"ביל"וי" בפסוק רק באופן חלקי "בית יעקב לכו ונלכה", תוך השמטת החלק של "באור ד'". אך למרות זאת דרכם עברה ההנהגה המעשית של האומה, מלכות יוסף, והיום אנו מבינים למפרע שאי אפשר ללא אור ד'. מרן הרב קוק זצ"ל לימדנו להכיר בתפקידה של הציונות החילונית בהקמת המלוכה, כפי שהיה אצל יוסף במצרים, ולהכיר בכך שהיא סיימה את תפקידה, וכעת עליה להיות לאומיות ציונית באור ד'.

כאשר אנו ניגשים ללמוד את התורה עלינו להתרומם מעל לרמת השיח האישי הפרטי בין הדמויות, וללמוד מתוך שיח אמוני. כך לא ניפול למחשבות על תכונות, קנאה ושנאה חלילה בין בני יעקב, ונבין שאנו עוסקים כאן בבניין האומה. ממילא נכיר בכך שהתורה אינה ספר היסטורי עובדתי, המספר קורותיה של משפחה אחת, אלא הוא ספר שכל הנאמר בו נצרך לדורות, לשם ההבנה מיהו עם ישראל ומה עניינו.